

Viorel MIONEL

România ghetourilor urbane. Spațiul vicios al marginalizării,
sărăciei și stigmatului

Copyright © 2013, Editura Pro Universitaria

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIONEL, VIOREL

**România ghetourilor urbane : spațiul vicios
al marginalizării, sărăciei și stigmatului / Mionel Viorel.**

- București : Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-668-3

316.647.82

369.011.4

Viorel MIONEL

**ROMÂNIA GHETOURILOR URBANE.
Spațiul vicios al marginalizării, sărăciei
și stigmatului**

INTRODUCERE

În termenii formulați de Thierry Oblet, orașul este astăzi pradă unui paradox neobișnuit: cu fiecare zi ce trece se afirmă tot mai mult ca un actor colectiv politic și, în același timp, este tot mai greu de condus și gestionat în toate aspectele sale. Orașul a devenit în multe privințe sursă de neîncredere socială. Ceea ce schițează această lipsă de încredere este în fapt tendința oamenilor de a se închide în ei înșiși și de a se proteja prin strategii de evitare și segregare de inconvenientele puse pe seama populațiilor precare. Funcțiile de schimb și interacțiune dintre toți membrii orașului atât de specifice spațiului urban sunt din ce în ce mai mult compromise. Revoltele și violențele urbane manifestate într-un mod paroxistic pe de o parte, și înmulțirea a ceea ce Oblet numea drept incivilități, sunt tot atâtea elemente ale imposibilității orașului de a mai fi motor de civism.

Cauzele crizei urbane în termeni de pauperizare, sărăcie și stigmat sunt cel mai bine conturate în spațiile de tip ghetou. Segregarea spațială a populațiilor de romi a dat naștere mai multor ghetouri în perimetrul urban românesc sau unor areale așa-numite „de mâna a doua”. Câteva dintre acestea sunt subiectul acestei cărți ce-și dorește să evidențieze cauzele, tipurile și modalitățile spațiale de manifestare a romilor în spațiul urban românesc. Romii sunt elementul social central în baza căruia s-au format areale urbane de tip ghetou. Dintre acestea merită amintite: Craica și Horea din Baia Mare, Muncii și Speranța din Piatra-Neamț, Checheci din Arad, Colonia de la km. 10 din Brăila, ghetoul de lângă stația de epurare din Miercurea Ciuc, ghetoul Parcul Tineretului din Botoșani, ghetoul de pe strada Munții Tatra din Constanța, ghetoul Zăvoi din Sibiu, fostul ghetou G1 din Bârlad mutat într-o locație nouă din periferia orașului, ghetoul G4, cartierul Micro 19 din Galați, Istru din Giurgiu,

foștul ghetou L2 din Drobeta-Turnu Severin mutat de asemenea într-o locație periferică, așa-numitul ghetou NATO de la Oradea, ghetoul de pe strada Ostrovului din Satu Mare, Turturica din Alba Iulia, ghetoul „Zidului berlinez” de la Miercurea Ciuc și ghetoul Pata Rât din Cluj-Napoca. La cele enumerate mai sus adăugându-se, bineînțeles, cele din capitală: Aleea Livezilor, Tunsu Petre, Amurgului și Valea Cascadelor.

Menirea acestei lucrări este aceea de a fundamenta conceptul de ghetou în conformitate cu datele oferite de realitatea urbană românească. Un astfel de demers ar fi fost lipsit de sens dacă nu ar fi pornit – așa cum era și normal – de la un context internațional. Astfel, se justifică dedicarea primului capitol conceptului de ghetou și a privirii de ansamblu asupra literaturii internaționale de specialitate în raport cu acesta. Paginile primei secțiuni cuprind informații detaliate despre ghetourile întâlnite în diferite spații geografice, etimologia și semantica termenului, precum și modul conceptual-analitic specific literaturii abordate.

Cel mai amplu capitol este dedicat radiografiei geografice a ghetourilor urbane din România. Este foarte adevărat că acest demers nu este atotcuprinzător, și nici nu și-a dorit să fie. Studiile de caz expuse au scopul de a introduce cititorul în sfera fiecărui ghetou în parte, cu scopul de a observa asemănările, deosebirile și, de ce nu, „personalitatea” fiecăruia în parte. Bunăoară, cele peste douăzeci de exemple stau la baza ideilor formulate în ultimul capitol.

Se constată din cele expuse în paginile lucrării un anumit tipar social specific ghetourilor din orașele României, care poate fi conceptualizat și particularizat în conformitate cu dimensiunile spațiale și sociale întâlnite în cazurile analizate. După cum era și firesc, cel de-al treilea capitol (și ultimul) se dezvăluie cititorilor sub forma unor rezultate și concluzii. După cum aminteam anterior, în baza analizei detaliate a exemplilor au rezultat coordonatele ultimei secțiuni ce se vrea a fi una teoretică. Nu întâmplător titlul capitolului este Conceptualizarea ghetoului urban românesc. Interesant este că cele mai multe caracteristici identificate în cazul ghetourilor românești sunt similare celor descrise în capitolul dedicat literaturii internaționale. Exceptând totuși similitudinile, cadrul

urban românesc oferă și particularități cum ar fi influența ghetourilor asupra vecinătăților, concentrarea spațială a asistaților sociali și, nu în ultimul rând, menținerea ghetourilor în scop electoral.

Se impune pe final o precizare destul de importantă. Din cauza numărului destul de mare de ghetouri și a volumului consistent de informații în raport cu scurgerea timpului este foarte posibil ca anumite aspecte descrise în carte să se modifice uneori chiar radical. Eu însumi am fost martorul unor astfel de schimbări ce ar fi necesitat amendamente substanțiale. În consecință, noile aspecte au fost pur și simplu atașate la finalul textului deja existent (a se vedea ghetourile Muncii din Piatra Neamț și Craica din Baia Mare). Astfel, dacă aș fi dorit să cuprind în totalitate actualitatea evenimentelor, acest demers nu ar fi prins formă niciodată. Așadar, rog înțelegere în privința acestor sincope.

Mulțumesc în mod deosebit pentru sprijinul acordat soției mele Oana, care a avut înțelegerea și răbdarea de a suplini lipsa tatălui în creșterea fiicei noastre Tania pe perioada lucrului la această carte. De asemenea, mulțumesc jurnaliștilor pentru abundența articolelor din care m-am „înfruptat” neîncetat. Fără munca lor, o carte dedicată ghetourilor urbane românești nu ar fi fost posibilă. Tot ei sunt cei care au adus în fața cititorilor noțiunea de ghetou și m-au incitat să cercetez. Toată grațitudinea mea se îndreaptă și către prof. Silviu Neaguț, cel care m-a ghidat în cercetarea doctorală, unde m-a încurajat să abordez printre altele, problema segregării urbane în ghetourile urbane. Totodată, împreună cu Domnia-Sa am realizat primul articol dedicat ghetourilor. Un loc aparte în aprecierile mele îl au colegii geografi de la Departamentul de Turism și Geografie de la Facultatea de Comerț din cadrul Academiei de Studii Economice cu care am purtat deseori conversații constructive. Nu în ultimul rând, mulțumesc în mod special editurii Pro Universitaria, d-lui director Marian Bârgău și d-nei Paulina Ivănuș (tehnoredactorul lucrării) care și-au arătat toată deschiderea și amabilitatea pentru publicarea acesteia.

I. CE ESTE GHETOUL? O PRIVIRE ASUPRA LITERATURII INTERNAȚIONALE

1.1. ISTORII GEOGRAFICE ALE SPAȚIILOR NUMITE GHETOU

□ 1.1.1. *Nuovo Ghetto din Venetia renașcentistă*

Este de departe unul dintre cele mai celebre ghetouri pe care le-a cunoscut omenirea și care a dat numele acestui proces urban. Data de 29 martie 1516 reprezintă punctul de plecare pentru lunga evoluție a termenului. Herbert Kessler și David Nirenberg notează această dată pentru a aminti cum Senatul Venetiei – oraș stat la acea dată – a decretat ca toți rezidenții evrei din oraș să se mute în „spatele zidurilor din Nuovo Ghetto (Ghetoul Nou – n.a.)” (2011, p. 233). Dispoziția stipula că evreii vor fi supravegheați de șase gărzi de religie creștină pe parcursul întregii zile, bunăoară 24 de ore, și, totodată, vor fi închiși în spatele a două porți de fier pe parcursul nopții. Autorii mai sus amintiți citează din proclamația originală pentru a evidenția justificarea autorităților statale: prevenirea evreilor de a nu rătăci noaptea prin oraș, aceștia putând provoca nemulțumiri profunde creștinilor (Chambers D. și Pullan B., 1992, pp. 338-339).

Ghetoizarea ia naștere fără îndoială în anul 1516 ca o acțiune de închidere, supraveghere și control. Evreii care se găseau în afara ghetoului după ora decretată de senat erau amendati. Se poate constata că li s-a permis să iasă din ghetou pentru a-și exercita profesiile de zi cu zi, însă au fost obligați să poarte o îmbrăcăminte distinctivă care-i făcea ușor de recunoscut. Aceste măsuri au fost concepute ca alternativă la expulzare, astfel orașul-stat Venetia să poată profita de avantajele economice ale prezenței lor, Wacquant făcând trimitere inclusiv la taxe speciale, chirii sau alte cotizații nejustificate.

Prin similitudine, un alt exemplu de segregare etnico-religioasă petrecut pe actualul teritoriu al Italiei a fost cel al ghetoului evreiesc din Roma. Comunitatea evreilor din Roma este probabil cea mai veche din lume, cu o existență continuă din Antichitate până în prezent. Prima menționare a comunității evreiești din Roma datează din anul 161 î.Hr. Numărul total al evreilor la acea dată a fost estimat la circa 40.000, însă se pare că numărul real era cu cel puțin 10.000 de persoane mai mare. Evreii din Roma antică îndeplineau funcții dintre cele mai variate. Odată cu adoptarea Creștinismului de către împărații romani, situația evreilor s-a înrăutățit. După căderea Imperiului Roman de Apus, episcopul creștin de la Roma (papa), a devenit forța dominantă în fostul oraș imperial, precum și în vecinătatea acestuia (cartierele periferice numite *suburba*), fiind recunoscut, mai mult sau mai puțin, drept autoritatea morală a Creștinismului în toată partea de vest a Europei. Prin urmare, pe o perioadă de aproximativ 1400 de ani, istoria evreilor din Roma este în mare parte reflectarea politicilor papale față de evrei. În secolul al XVI-lea și viața evreilor din Roma se schimbă, odată cu contra-reforma papei Paul al IV-lea. Acesta, la data de 12 iulie 1555 a promulgat un edict de reîmpărțire a orașului. Noua structură separa evreii de restul populației romane, iar spațiul urban în care se aflau aceștia era numit tot *ghetou*. Evreii erau siliți să poarte în permanență, ca și în Veneția, obiecte distinctive de vestimentație, în acest caz, o pălărie galbenă, în cazul bărbaților, iar în cel al femeilor, o basma de aceeași culoare; viața acestora a devenit foarte grea din cauza unei palete foarte variate de restricții și discriminări (Mionel V., 2012a, p. 48). Astfel a luat naștere perioada ghetoului evreiesc din Roma, care a durat mai bine de trei secole. Epoca ghetoului roman, în forma concepută inițial, a luat sfârșit la finele secolului al XIX-lea, atunci când evreii au primit cetățenie italiană și au început să se bucure de toate drepturile ce li se cuveneau. Pe scurt, de la momentul 1516 și până la răspândirea tipului de separare spațială numit ulterior ghetou în mai toată Europa și cu precădere în jurul Mediteranei (Johnson P., 2009) nu a fost decât o chestiune scurtă de timp – 39 de ani în cazul ghetoului din Roma.

Stabilirea obligatorie a teritoriului și izolarea au condus la supra-aglomerare, sărăcie, morbiditate și mortalitate excesivă, pe de o parte, iar pe de altă parte, la apariția unei identități culturale evreiești (bazată pe solidaritate colectivă, piețe și asociații pentru ajutor reciproc, spații religioase și chiar școli) ca răspuns la paleta largă de restricții impuse. Instituționalizarea ghetoului a culminat în secolul al XVIII-lea prin apariția la Praga, acolo unde se afla cel mai mare spațiu urban de acest gen din Europa, a unei primării a ghetoului evreiesc.

□ 1.1.2. Burakumin sau ghetoul japonez

În limba română *burakumin* înseamnă *oamenii cătunelor*, traducere care nu face nicio legătură cu noțiunea de ghetou. La o analiză mai amănunțită însă lucrurile capătă o altă nuanță. Putem afirma că în lumea occidentală substanța termenului *burakumin* este foarte puțin cunoscută, și cu atât mai mult în România. Pe scurt, după Rositsa Mutafchieva *buraku* înseamnă oamenii din ghetou sau simplu ghetou. Pentru anul 1985, Masakazu Shirasawa (1985, p. 58.) identifică aproximativ 3 milioane de persoane burakumin concentrate în 6.000 de ghetouri segregate.

Burakumin, *proscrișii din Japonia* (Lie J., 2001; McCormack N.Y., 2013; De Vos G., 1971), *oamenii din ghetou* (Shirasawa M., 1985, p. 57) etc., astfel a fost etichetată o puternică dezbatere în Japonia. Unii autori cred în distinctivitatea etnică dintre burakumin și japonezi ca urmare a originilor coreene a primilor, în timp ce alții sunt convingși de existența îndelungată a așa-zișilor „oameni mizeri”. De ce a fascinat această comunitate de opotrivă lumea academică locală și occidentală, Rositsa Mutafchieva crede că „modul misterios în care a fost definită, povestită și prezentată” (2009, p. 8) a jucat un rol esențial. Astăzi în multe accepțiuni academice populația buraku nu mai este prezentată diferit din punct de vedere etnic, fizic sau într-un alt fel în raport cu segmentul de populație japonez. Istoric vorbind, burakumin s-a individualizat și a evoluat ca grup distinctiv în era Tokugawa (1603-1868). Segregarea și discriminarea socială s-au manifestat cu severitate mai

ales în cea de-a doua parte a acelei ere (Shirasawa M., 1985, p. 59), aducând grave prejudicii acestei caste.

Ceea ce s-a susținut în mod persistent că aduce un prejudiciu uriaș de imagine comunității buraku are legătură cu imaginea degradată și reputația proastă a ocupațiilor practicate de inaintași (Mutafchieva R., 2009, p. 8). Altminteri, burakumin sunt descendenții castei considerată paria în Japonia, nuanță socială ce vine de undeva din evul mediu nipon. În unele cazuri și astăzi populația burakumin este prezentată ca descendentă a celor două grupuri *eta* și/sau *hinin*. Numele celor două grupuri sociale provin de la instituționalizarea statutului social care a fost trecut în sfera eredității. Începând cu secolul al XVII-lea statutul se moștenește, burakumin devenind cei „care nu trebuie atinși” sau paria. *Eta* însemna în fapt persoană/comunitate de oameni pe veci mizerabili (Wacquant L., 2011, p. 26), foarte „poluată”, în timp ce *hinin* făcea referire la persoane inferioare. *Hinin* erau catalogați drept nonoameni (Mutafchieva R., 2009, p. 21; Wacquant L., 2011, p. 26) în raport cu etnicii japonezi. Înainte de restaurația Meiji viitoarea castă paria burakumin se compunea din nenumărate categorii sociale ca statut (variind de la pielari și gropari până la leproși, handicapați, homleși ori săraci) (Lie J., 2001, p. 85). Existau chiar însemnate variații regionale între aceste categorii, care nu lăsau loc unei generalizări referitoare la un grup unitar.

Membrii burakumin erau lipsiți de orice drepturi, statutul ereditar nu le lăsa loc pentru alte meserii în afara celor moștenite ereditar, iar traiul era intim legat de periferia așezărilor în care erau geografic segregați. Cel mai bine a portretizat drama ghetoului japonez Wacquant. În viziunea lui, burakumin „au avut de suferit secole de prejudiciu virulent, discriminare, segregare și violență care i-a izolat social și fizic în spațiu” (Wacquant L., 2011, p. 26). Prin secolul al XIX-lea au fost în mod legal limitați în niște cătune izolate, care au fost omise în mod voit de hărțile oficiale nipone și, totodată, similar evreilor din ghetoul Venetian ori Roman, li s-a impus să poarte un guler de culoare galbenă pentru a se deosebi de restul populației.

Deși s-au emancipat oficial în anul 1871 discriminarea a continuat. Odată cu mutarea în orașe au fost canalizați împotriva voinței lor în